

Geliş Tarihi : 20.12.2018
Kabul Tarihi: 31.12.2018

Çaldağ Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi
Journal Of Modern Turkish History Studies
XVIII/37 (2018-Güz/Autumn), ss. 733-737

Kitap Tanıtımı/Book Review

Salih Özbaran, Çaldağ Kasaba'ındaki Darbe,
1.Basım, Yakın Yayınları, İzmir, 2018, 160 sayfa (Metin+Fotoğraflar ile birlikte),
ISBN:978-975-2493-14-8

Salih Özbaran'ın 2018 yılında çıkardığı "Çaldağ Kasaba'ındaki Darbe" adlı bu kitabı kendi tabiri ile "yaşamı boyunca evrensel boyutta" çalışmalar yapan bir tarihçinin çevre sorununa dair bir konuyu tarihsel bütünlük içinde ele aldığı eserdir. Turgutlu'da doğan ve ilk öğrenimini orada tamamlayan Özbaran, Osmanlı tarihine ve tarih felsefesine dair eserlerinin yanı sıra doğduğu topraklara olan bağlılığını "Turgutlu" tarihine dair yazdığı kitap ve makalelerle göstermiştir. Bu eserinde ise Turgutlu sınırları içerisinde yer alan Çaldağ bölgesinde nikel madeni çıkarılması girişimine karşı gelişen çevreci mücadeleye dair detayları ayrıntıları ile ele almaktadır. Özbaran'ın çevreye ve Turgutlu'ya olan derin sevgisi kitabın samimi bir dil ile örülmesinden açıkça anlaşılmaktadır.

Yazar tarafından "Tükenmeyen uyarılarıyla doğa bilinci yaratan bilge insan Hayrettin Karaca'ya", "Çaldağ için direniş gösteren hemşehrileri" ne ve mücadelenin "simgesi olan Muammer Arabulan'a" atfedilen kitabın girişinde on altı adet küçük paragraftan oluşan bir kısım yer almaktadır. Bu kısımda tarıma, çevreye doğaya dair tanınmış isimlerin sözlerine ve Nazım Hikmet'e ait bir de dörtlüğe yer verilmiştir.

Kitap on dört bölümden oluşmuştur. Bölümler; "Okyanuslardan Yayılan Sömürü", "Uygarlık Beşiğinde, Doğa Güzelliğinde Talan", "Kesiyorlar Çaldağ'ın Nefesini", "Ağaç, Su Ve Asit", "Ağaç Kesilirse!", "Su Çekilirse!", "Asit Yağarsa!", "Yakardı Çaldağ: Son Pişmanlık Fayda Etmez!", "Çaldağ, Toprak Çocukları ve "Himaye-i Eşcar", "Çaldağ'ın Gözyaşları", "Sokakta Oluşan Bilinç: Çevre", "Çaldağ'ndan Orman ve Su İşleri Bakanı'na", "Çaldağ'ndaki Darbe!", "Tedbirli Bir İyimserlik" başlıkları ile sıralanmıştır. Toplam 160 sayfadan oluşan kitabın son 15 sayfasında fotoğraflara (s.145-160) yer verilmektedir. Ayrıca kitabın ekler (s.95-144) kısmında yer alan sekiz ek ile konuya dair bildiri ve raporlardan oluşan bir seçki okuyucuya sunulmuştur.

Eser kitabın yazılış amacını ve özelliklerini anlatan kısa bir önsöz ile başlıyor. Önsözde Özbaran, "doğanın sesi" olarak nitelendirdiği kitabının konusunu "bir maden çıkarma uğruna ağaçları boğazlanan, toprak altındaki uygarlık kalıntıları silip süpürülen yeşil bir tepenin nefesini kesmeye yönelik bir acımasızlığın

öyküsü" olarak tanımlıyor. Önsözün ilerleyen satırlarında kitabın içeriğine dair kısa bilgiler ve teşekkür kısmı yer alıyor. Önsöz "doğa severlerin" yağmacılara karşı göstermesi beklenen direnç ve aksi takdirde meydana gelecek olan felakete dair bir uyarı ile bitiriliyor.

Giriş başlığı altında doktora çalışmaları döneminde şahit olduğu dünyaya yayılan ekolojik talanın bir gün Çaldağı'na ulaşacağını tahmin edemediğini belirten yazar, önceleri bihaber olduğu Çaldağı'ndaki doğayı katleden faaliyetleri nasıl fark ettiğini anlatır. Anlatımında tarihsel detaylara da yer verir. Turgutlu'nun 1920'li yıllarda bağımsızlık uğruna verdiği mücadeleden, kendi ilk gençlik günlerindeki doğal güzelliklerden bahseder.

Giriş kısmını tarih boyunca "dağ" a atfedilen mitolojik değerleri de barındıran bir alıntı ile geliştirir. Özbaran, yeraltı madenlerinin sağlıklı yöntemlerle günışığına çıkarılmasından ve değerlendirilmesinden vazgeçilemeyeceğini vurguladıktan sonra Çaldağı'nda yaşananların bu iyi niyet çerçevesini aştığını belirterek halkın konuya dair bilinçlenmesine dair bir alıntı ile giriş kısmını tamamlar.

Özbaran, "Okyanuslardan Yayılan Sömürü Düzeni" adlı (s.23-28) birinci bölümde sömürgecilik tarihi üzerinden bir anlatım yapmakta, anlatımı konuya dair önemli eserlerden alıntılarla şekillendirmektedir. Bölümün en dikkat çekici noktalarından biri giriş kısmında da adı geçen "Madeira" adasının akıbeti ve yazarın bu ada ile Çaldağı arasında kurduğu bağlantıdır. Madeira kelime anlamı olarak "orman" demektir. Madeira, Atlas Okyanusu'nun Avrupa anakarasına yakın olan kısmında yer almıştır ve Avrupalıların buraya gelişi ile adadaki ormanlar hem yer açmak için, hem de kereste ihtiyacı için yok edilmeye başlanır. Nihayetinde de adada yedi yıl süren büyük bir yangın çıkartılır. Özbaran "Madeira" örneğini ekolojik emperyalizmi imgelemek açısından vermiştir. Bu örneği diğer kaynak alıntıları ile destekler ve konuyu Çaldağı'na getirir. "*Türkiye'de, İzmir'in dibinde, Gediz'in kıyısında, Turgutlu'nun verimli topraklarının ortasında, yükselen Çaldağı'nda, kendini gösterme aşamasındaki sömürü; topla-tüfekte değil bir imza marifetiyle açmış yolları iş makinelerine, modern baltalara, doyumsuz sermayeye*" (s.27) diyerek Çaldağı'nda yaşananları betimler ve ekler "*gelmiş geçmiş yüzyıllar, yaşadığımız günlere ve gelecek yüzyıllara ışık tutacaksa, tanıklık edecekse eğer; karanlık ve insafsız deneyimleriyle ışık tutacaktır, tanıklık edecektir.*" (s.28)

İkinci bölüm "Uygarlık Beşiğinde, Doğa Güzelliğinde" (s.29-33) başlığını taşımaktadır. Yazar bu bölümde Çaldağı'nın ve çevresinin M.Ö. 6. hatta 7. bine kadar götürülebilen tarihi hakkında bilgiler vermektedir. Bölüm 3 Şubat 2010 tarihinde Turgutlu Ticaret Borsası'nda yapılan Çaldağı toplantısında Salih Özbaran tarafından yapılan konuşmanın özeti ile başlamıştır. Özbaran amacının bir tarihçi olarak geçmişin derinliğine oturtmak olduğunu belirtir. (s.29) Lydia Krallığı'ndan Doğu Roma İmparatorluğu'na kadar uzanan bir zaman şeridinden

kalma eserlerin Çaldağı'nda yol yapımı sırasında bile ortaya çıktığını belirten Özbaran "bu alanda detaylı bir arkeolojik inceleme yapılmasının zorunlu olduğu" vurgusunu yapmaktadır. Çaldağı'nın arkeolojik zenginliklerinin peşinden 1800'lü yıllardan kalma bir mezar taşının (s.32) üzerinde yazılardan yola çıkarak Çaldağı'nın yok olmaması yönündeki uyarılarını yineler. Sözü 1920'lerdeki Çaldağı'na getirir. İşgal sırasında bölgede yaşananlara karşı Çaldağı'nın halka barınak olduğundan, öneminden bahseder.

"Kesiyorlar Çaldağı'nın Nefesini!" adlı üçüncü bölüm Özbaran'ın Turgutlu'ya yaptığı 2009 tarihli bir seyahat ve bu seyahat esnasında gördüğü üzerinde "Turgutlu Çöl Olmasın" yazan afiş üzerinden şekillendirilmiştir. Bir İngiliz şirketinin Çaldağı'ndaki nikel madenini çıkarmak için 2026 yılına dek aldığı izine, bu izne bağlı olarak Çaldağı'nda yapacağı tahribata dikkatleri çekmektedir. (s.34-38)

Dördüncü Bölümde "Ağaç, Su ve Asit" başlığı altında ABD'de madencilik sorunları üzerine çalışan ünlü biyolog ve coğrafya bilgini Jared Diamond'un sözleri çerçevesinde ortaya çıkacak sorunlara dair uyarılarda bulunulmuştur. (s.39-40) Bundan sonra gelen üç bölümde ağacın kesilmesinin, suyun çekilmesinin ve asidin yağmasının Çaldağı'nda yaratacağı kara tablo gözler önüne serilir.

"Ağaç Kesilirse!" adlı beşinci bölümde yazar Çaldağı'nda yaşananlarla ilgili iddialara ve bu iddialara verilen cevaplara yer vermektedir. Bölümde öncelikle Turgutlu Çevre Platformu (TURÇEP) ve TEMA Vakfı'nın ortak düzenledikleri 2010 tarihli iki toplantının detayları anlatılmış, daha sonrasında da Çaldağı'nın uğrayacağı zarara dair iddialar ve yanıtlar üzerinden konu aydınlatılmaya çalışılmıştır. (s.41-50)

Çaldağı'ndaki nikel madenini çıkarmak için bölgeye gelecek olan şirketin bu işlem sırasında çok fazla su kullanması gerektiği bu su ihtiyacının giderilmesi için önce Gediz Nehri'nin sonrasında da yeraltı su kaynaklarının tükeneceğine dair Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) raporuna "Su Çekilirse!" adlı altıncı bölümde yer verilmiştir. (s.51-54)

Yedinci bölüm "Asit Yağarsa!" başlığı altında şekillenmiştir. Nikel madeninin çıkarılması için yapılacak çalışmalarda ortaya çıkacak olan sülfirik asidin doğaya vereceği zarar örneklerle anlatılmıştır. Özbaran asitin yayılımının doğaya vereceği zararı anlatırken kendi ilk gençlik günlerinden örnekler verir. Böylece okuyucuya, Turgutlu'nun Cumhuriyet dönemindeki tarihsel gelişimini de anıları eşliğinde aktarmaktadır. (s.55-58)

"Yakardı Çaldağı: Son Pişmanlık Fayda Etmeyiz!" adlı sekizinci bölüm "Kıyılıyor Çaldağı'ma!" ve "Son Pişmanlık Yarar Sağlamaz" alt başlıklardan oluşmaktadır. Çaldağı'nda olan biten ile ilgili diğer yetkililerin yazdıklarından da alıntılar yaparak konunun önemini vurgular. (s.59-64)

Dokuzuncu bölüm “Çaldağı, Toprak Çocukları ve “Himaye-i Eşcar”” (s.65-68); Onuncu bölüm “Çaldağı'nın Gözyaşları” (s.69-73); On Birinci bölüm “Sokakta Oluşan Bilinç: Çevre” (s.74-77); On İkinci bölüm “Çaldağı'ndan Orman ve Su İşleri Bakanı'na” (s.78-82); On Üçüncü bölüm “Çaldağı'ndaki Darbe” (s.83-86) adlı daha önce yayınlanmış makalelerden oluşmaktadır. Bu bölümlerde de Özbaran, tarihsel veriler kullanarak çevre duyarlılığına dair örneklemeler yapmış ve günümüzde doğa için aynı hassasiyetin gösterilmesi yolunda çağrıda bulunmuştur. Cumhuriyet'in ilk yıllarında, ağaçları koruma amacı ile kurulan “Himaye-i Eşcar” adlı cemiyetin çalışmaları yazar tarafından verilen çarpıcı örneklerdendir. (s.67)

Yazar, on birinci bölümde “Gezi” olaylarını “*tarihsel bir derinlik içinde tarihçilerce ne ifade ettiğini*” belirten daha önce yayınlanmamış bir yorumuna yer verir.(s.74-76) Bu yorumunda, Çaldağı ile ilgili çalışmalarını tarih ile birlikte yorumlama noktasındaki çabasını ve beklentisini şu sözlerle aktarmaktadır: “*Ben önümüzdeki yıllarda tarihçiliğin çevre korumasına ilişkin geçmiş olayları, olguları, sorunları, yıkımları ve önlemleri konu eden çalışmalarının hız kazanacağına inanıyorum. Kişisel olarak ben bu yola girdim bile. Birkaç yıldır “Çaldağı” üstüne titreyenlerin çabalarına yardımcı olmaya çalışıyorum. İnanınız, tarihin güncel yansımalarına ilişkin yarım yüzyıllık kazanımlarımın baş tacı sayıyorum bu işi; çok gerekli bir uğraş içinde olduğuma inanıyorum.*” (s.76)

On ikinci bölümde “Çaldağı'ndan Çevre ve Su İşleri Bakanı'na” başlığı ile 2012 yılında Cumhuriyet Bilim Teknoloji'de yayınlanmış makalesine yer veren Özbaran, Çaldağı'nda bir çevre felaketi yaşanmaması için dönemin Çevre ve Su İşleri Bakanı'na seslenmekte ve önlem alınmasını talep etmektedir. (s.78-82)

“Çaldağı'ndaki Darbe” adlı on üçüncü bölüm de yazarın 2016 yılında yayınlanmış bir makalesinden oluşmaktadır. Farklı yazarların yazıları üzerinden “*ağaçlarını yok eden uygarlığın hazin sonuna*” dair uyarılarda bulunan yazar, Çaldağı'nın feryadına kulak verilmesini ister. (s.83-86)

Kitap “Tedbirli Bir İyimserlik” adlı on dördüncü bölüm ile son bulur. Yazar, kitabın başında çevre duyarlılığı konusunda alıntılar yaptığı Jared Diamond'dan bu bölümde de alıntılar yapar. Gelecek için taşıdığı ve tedbirli iyimserlik olarak betimlediği umudu aktarır okuyucularına... (s.87-90) Salih Özbaran, “Bitirmeden Bitirirken” alt başlığı ile şürsel bir dil ile kitabını sonlandırır. (s.91-94)

Sonuç olarak; Özbaran, gelecek nesillere yeşil bir doğa bırakabilmek için sarf edilen çabanın en güzel örneklerinden biri olan bu kitabı yazarak neyi amaçladığını şu sözlerle özetlemiştir: “*Ben bir tarihçi olarak, Turgutlulu (Kasabalı) olarak, bilim adamlarının ortaya koyduklarını çok önemsedim ve sorunu böylece yansıtmaya çalıştım. Bilimselliğin ulaştırdığı ayrıntıları ve sorgulamaları okurken ve dinlerken, Çaldağı'nın bir süre önce ciğerlerime doldurma fırsatı bulduğum*

tertemiz havasının kaynağı olan güzelliklerini ve ekrana yansıtılmış olan yeşilliklerini seyrederken, bu coğrafya parçasına yapılan müdahalenin nasıl bir önü alınmaz yıkıma yol açabileceğinin üzüntüsünü hissettim. Geldiğimiz noktayı tarih derinliğinde irdelemeye çalıştım.” (s.62)

Yıllarını tarih çalışmalarına adanmış ve alanında dünyaca tanınan bir isim haline gelmiş olan Salih Özbaran çevre duyarlılığı için yazdığı bu eserinde bizlere açıkça göstermektedir ki; tarihte yapılan ekolojik emperyalizm günümüzde de devam etmektedir.

Beral ALACI¹

1 Dr. Öğr. Üyesi, İzmir Demokrasi Üniversitesi, Üçkuyular Mahallesi, Gürsel Aksel Bulvarı, No:14, 35140, Karabağlar/İzmir, beralalaci@hotmail.com